

kat, a felszínes reklámmunkát. Nem arra törekszik, hogy minél előbb és minél többet közöljön, hanem évekig, sőt évtizedekig tartó alapos elmélyedés után, nendszeres, világos és tömör előadásban közöl nagy tudásából csupán annyit, amennyit igazán közlésre méltó értéknek tart.

Pauler bölcsélete valóban európai színvonalra emelte a magyar filozófiát. Érdeme azonban nem csupán ez. Sőt talán még nagyobb érdeme, hogy *megtanított bennünket a tudományos munka legmagasabb etikájára, bemutatta nekünk az igazi bölcselkedést és saját életével demonstrálta a filozófia nagy lélekformáló hatását.* És, ha idők múltán esetleg nem is nyer igazolást filozófiájának minden részlete, csorbítatlanul örök, változatlan érték marad az ő nemes egyénisége, mely a holt betűk helyett az eleven valóság átható erejével sugárzott felénk egész életén át.

Dr. Somogyi József

egyetemi m. tanár
főiskolánkon a filozófia és paedagógia
r. tanára

2. Egy-két szó a fogalmazás tanításáról

A cselekedtető oktatás elveinek megvalósítása talán egyetlen tárgy tanításában sem okozott annyi fejtörést, mint a nyelv-, főként az anyanyelv és ennek körén belül is elsősorban a fogalmazás tanításában. Eleinte — a munkaiskola elveinek félreértése és megvalósításuk túlzásainak korában — az volt a vélemény, hogy az öntevékenység elvén felépülő módszer nem vonatkozhatik olyan tantárgyakra, amelyeknek anyaga annyira elvont, mint a nyelv; ma már, miután az elvek tisztultak és megvalósításuk lehetőségei világosabban körvonalazottak, nyugodtan állíthatjuk, hogy az igazi nyelvoktatás nem *képzeltető a tanuló cselekvő közreműködése nélkül: neki magának kell a nyelv jelenségeit megfigyelni, szellemi munkájával mélyükre hatni (okok és következmények, viszonyok és hasonlóságok stb. felismerése), a nyelv szellemét átélni és legbensőbbben sajátjává tenni s végül szóban és írásban megjeleníteni, tehát a szó szoros értelmében a nyelvvél és a nyelven dolgozni, munkálkodni.*

S ha így van, keresnünk kell azokat a módszeres eljárásokat, amelyekkel ez sokkal jobban megtörténhetik, mint a régi iskolában.

Be kell vallanunk, hogy nehezebb őket megtalálnunk, mint a természettudományok körében. A nyelv életjelenségeit nem adhatom úgy a gyermek kezébe, mint a természetrajz, a földrajz, a vegytan vagy a fizika a maga tényeit és tüneményeit; tudomásulvételükhöz különös érzékeket kell kifejlesztenem a tanulóknak és meg kell őket tanítanom használatukra.

Nagyon jól érzik ezt a nehézséget főiskolai hallgatóink egy-egy magyar nyelvi előkészítő óra alatt, valamint a gyakorlati tanítás és bírálat után; de még jobban mi, szakvezető tanárok, hiszen lépten-nyomon beleütközünk a pedagógiai tapasztalatok közölhetőségének határába, amikor azután legfeljebb a metodikai keretet mutathatjuk meg annak hangsúlyozásával, hogy ezt a keretet tanító-egyéniességük erejével akkor töltik ki teljesen, ha a tanítás anyagát, a nyelvet ők maguk átéli és önmunkássággal sajátjukká teszik.

S hogy e nehézséggel nemcsak tapasztalatlan hallgatóink, hanem tapasztalt kartársaink közül is többen küzdenek, azokból a felvilágosítást és útmutatást kérő levelekből látom, amelyekkel volt tanítványaim fölkeresnek.

Talán nem végzek felesleges munkát, ha e sok érdeklődő levélre itt felelek. Sajnos, a hely megkötöttsége nem engedi meg, hogy valamennyi kérdésre kiterjeszkedjem; engedjék meg, a kérdés-tömegből hadd válasszam ki azt, amely most, az iskolai év kezdetén a legidősebbnek látszik és a fogalmazás-tanításról mondják el egy-két szót. A hozzám intézett kérdések legnagyobb része a dolgozat témákra vonatkozik; úgy látszik, ez a legégetőbb kérdés. Erre igyekszem felelni, de közben a tárgy természetében rejlő okokból ki kell terjeszkednem a fogalmazás-tanítás lényegére és legalább pár szóval módszerére is.

A fogalmazás-tanítás egyik legjellemzőbb vonása, hogy a többi tantárggyal ellentétben — alig van tárgyi tartalma. Ismeretközlés nem célja. S míg a legtöbb tárgy kénytelen annak a módjával is megbirkózni, hogyan juttassa a tanulót ismeretekhez, a fogalmazás-tanítás ezt kikapcsolja feladatai sorából. Jut azért bőven. A tanuló egész egyéniségét munkába kell vennie; valamennyi szellemi erejét felszabadítani és tevékenységre bírni: a felületes érzéki észrevételt meglátással erősíteni, figyelmes szemléléssé fokozni, a kiválókat és elrendező értelmet helyes útra terelni, érzelmi erőket mozgásba hozni, a fantáziát meglendíteni, az akaratot tevékenységre bírni; a tisztaságérzékét nevelni, az ízlést művelni és mindezekkel a megfelelő nyelvi kifejezés alapját megadni. Fogalmazni tulajdonképpen annyit tesz, mint lelki tartalmat az élő vagy az írott szó formájába öltöztetni, tehát a fogalmazás tanításnak mindig két tényezővel kell számolni: a lelki tartalommal és a formába öntéssel s e kettő közül nem a második a legfontosabb.

A régi fogalmazás-tanítás főként reprodukált, tehát a tar-

-talmat a tanuló kívülről kapta. Fogalmazásban nem azt adta, amit ő maga látott, észrevett, keresett, átélt, magáévá tett és önmagából kialakított, hanem amit tanárától, olvasmányaiból készen kapott. Természetes, hogy a forma, amelyben kifejezésre juttatta, nem volt szerves összefüggésben a tartalommal, nem belőle nőtt ki; legtöbbször ezt is úgy kellett kölcsön kérnie. Néha készen kapta tanárától, aki azt méltányolta legjobban a dolgozatban, ha őt, a tanárt, az ő felfogását és gondolkozásmódját adta vissza a tanuló az ő szókincsével. De az is megtörtént, hogy úgy tulajdonította el: felnőttek írták meg helyette. Nem volt csoda, ha meg nem engedett módhoz folyamodott, hiszen többet kellett adnia, mint amennyit adhatott. Az örömből, az alkotás örömeiből, a sikerült munka nyomán érzett gyönyörűségből ritkán élvezett valamit, a dolgozatírás kellemetlen, néha alig elviselhető terhet jelentett számára.

Az új fogalmazás-tanítás lényege a tanuló szabad, önálló, alkotó tevékenysége. A dolgozatírás egész problémájának közép-pontjában ő áll: az ő fogékonyá tette, a világmindenség felé kitáruló szomjas gyermeklelke. Ő az, akinek fel kell fogni a jelenségeket, ő maga dolgozza fel a szerzett benyomásokat, bensőleg a legszorosabb kapcsolatba kerül témájával, hiszen ő élte át és a kifejezésforma belőle nő ki, természetesen, minden nehézség nélkül. Mindkettő: forma és tartalom a gyermeki lélek harmonikus megnyilatkozása; innen van sokszor elragadó bája a régi iskolai dolgozatok frázisokba fülő nagyképűsködéseivel szemben. Az alkotás öröme érzik rajta: a mai gyermek szívesen fogalmaz, hiszen nem állítják erejét meghaladó munka elé és amiről írnia kell, a lehető legközelebb áll hozzá.

Az elmondottakból két fontos módszeres elv következik, az egyik a fogalmazástanítás tartalmi, a másik a formái részére vonatkozik.

Az első alapos és részletes lélektani tudást kíván a tanártól, a második alapos nyelvi és stilisztikai ismereteket. Gyakorlatban nem különülnek el egymástól, de a tanítás minden fókán megkülönböztethetők.

10—11 éves leánykáink egyrésze — hála az elemi iskolák nagyszerű tantervének, utasításainak, egynémely iskola kitűnő módszerének — bizonyos fogalmazási ügyességgel és készséggel kerül hozzánk. De még aki nem fogalmazott is, nagyon szívesen beszél; temérdek mondanivalójuk van. A mi feladatunk, hogy ezt a megnyilatkozási ösztönt a fogalmazástanítás kiinduló pontjává tegyük. Ha érdeklődünk mondanivalójuk iránt, ha egy-egy kérdéssel, közbeszólással az elmondottak lényegére irányítjuk a figyelmet és ezt a lényegét újra, most már formásabban elmondatjuk, már megtettük az első lépést. A második lépés az lesz, hogy mindenkiben kedvet ébresztünk hasonló élmény elmondására. Kiderül, hogy csaknem mindenkivel történt valami

hasonló eset és azt szívesen el is mondja. Mire az osztályban több leánykára rá került a mesélés sora, már megfigyelték, hogy ezentúl csak olyat szabad elmondani, ami érdekes; rájöttek, hogy a dolgok és történések egymásutánját meg kell tartani, hogy meg kell értetniök magukat, hogy nem lehetnek bőbeszédűek, stb. Ezt az első, ötletszerű szóbeli fogalmazást később tervszerűekkel kell felváltanunk és úgy irányítanunk, hogy benne az egész osztály tevőleges részt vegyen. Tehát ne csak nekünk mondják el élményeiket, hanem osztálytársaiknak is, akiknek joguk van a mesélőhöz kérdést intézni, sőt a végén meg is bírálni. Erre a véleménymondásnak korán rá kell őket szoktatni; osztálymunka nem képzelhető e nélkül és ha a bírálónak készen kell lenni a kifogásoltak javítására, nem válhatik kritizálássá.

Az a készség és ügyesség, amellyel a gyermek lelke e szóbeli fogalmazásokban megnyilatkozik, meggyőz bennünket arról, hogy az írásbeli fogalmazás megkezdésénél is valahogy így kell eljár-nunk: megint az a fődolog, hogy megnyilatkozásra bírjuk őket, egyszerű, természetes, közvetlen kiáradásra. Milyen könnyű a szóbeli megnyilatkozást az írásbelire áttérlni ilyenformán: »Milyen érdekes, amit nekem akartok mondani! Mennyire szeret-ném meghallgatni! De most nem érek rá. Tudjátok, mit? Irjátok le! Már alig várom, hogy olvassam!«

Megjelenik az írásbeli közlés szükségessége és ettől kezdve állandóan ott lesz a fogalmazástanításban: ezentúl mindig leírják azt, amit szívesen elmondának az osztálynak, a tanár-nak, vagy amit meg akarnak örökíteni, hogy ne felejtsek el, hogy évek múlva is elővehessék és gyönyörkedjenek benne. — Lélektani szempontból t. i. nagyon fontos, hogy a tanuló a közlés-nek szükségét érezze. Tehát nem azért írnak valamiről, mert épen dolgotat kell írniok, hanem mert valami érdekes, kedves élményt el akarnak mondani vagy meg akarnak örökíteni. Még a felsőbb osztályban is szívesebben írnak ilyen indítás után.

Már ezekből is látszik, hogy a fogalmazástanítás kezdete finom lélekismereten alapszik, alkalmazott gyermekpszichológia. Középpontjában nem a dolgotat-téma áll, hanem a tanuló. Kezdő tanárnál épen az a baj, hogy fordítva van és állandó a küzdelem a témáért. Az egész fogalmazás lélektani alaptéte-léből, hogy t. i. minden írásbeli megnyilatkozásnak élményen kell alapulnia, önként következik, hogy a tanmenet nem állapíthatja meg egész évre előre a dolgotatok tárgyait, de igenis kijelölheti; sőt ki is kell jelölnie a típusokat és fokozatokat minden osztály-ban. Ezekben belül a témákat az alkalom adja meg, a véletlen szülte vagy a tervszerűen beállított alkalom. Ehhez nagy figye-lem, éber körültekintés kell. Ismerni kell tanítványaink lelkét; mi érdekli őket főképpen, mit tudnak környezetükből felfogni, átélni és kifejezni és ellenkezőleg: mi az, ami közönyös előttük. Tapasztalás szerint azok a tantárgyak, amelyekről az iskolában

tanulnak, nem tartoznak az első csoportba. Ha tehát a tantérv kívánóságának megfelelően azok köréből vesszük a dolgozat-témát, annak egyéni vonatkozásának, a hozzáfűződő érzelemtől színezettnek kell lenni. Pl. a macskáról nem íratnék, de cicájukról, amely gyermekéletüknek kedves állata, egy cserép virágról, amelyet ők neveltek, a szappanfőzésről, amelyben nekik is jutott, talán humoros, talán komikus szerep, annál inkább.

A fogalmazásban nemcsak kifejezésre jut az egyéniség, hanem a fogalmazás visszahat az egyéniségre, neveli, formálja. Ezért fontos, hogy a témák a gyermeki lélek egészét tartsák szem előtt s valamennyi tehetségére hassanak; adjunk tehát élmény-témákat, megfigyelésen alapulókat és olyanokat, amelyek a képzeletet foglalkoztatják.

A szó szoros értelmében vett élmény-dolgozatok történetét mondanak el, amelynek a tanuló cselekvő vagy szenvedő részese volt. *Én-dolgozatok*. Az I. és II. o. legkedvesebb témái: felöltöttem a babámat..., segítettem krumplit hámozni..., piacon voltam édesanyámmal..., ma én forraltam fel a tejet..., segítettem port törölgetni..., takarítani..., varrtam a varrógépen..., új cipőt kaptam.... Mindig általános, kerettémaként adjuk fel, amelyen belül mindenki kiválasztja a magáét. Rendkívül fontos, hogy az egyéni téma minél kisebb része legyen az élménynek. Ezzel rászokik a tanuló, hogy pontos legyen, részletező s kifejezései hozzáillő, találó, élő formák. A kiválasztott téma nem lehet eléggé szűkkörű. A keret pedig azért fontos, mert alkalmat ad összehasonlításra, megbírálásra, versenyre, buzdításra.

Van olyan didaktikai felfogás, amely csak az *én-dolgozatokat* tekinti élmény-dolgozatoknak s csak ezeknek adna helyet a fogalmazástanításban. Szerintem egyoldalúságra vezetne, érzékösségre és arra, hogy a kis leányok túlságosan fontosnak tartanák a maguk kis személyét. Erre úgyszólván hajlandók. A III. és főként a IV. o-ban az *én-dolgozatokat* *mi-dolgozatok* váltsák fel; az élményben adjon helyet az *én* a csoport vagy az *osztályközösségnek*. Pl.: kimentünk a Tiszaparra; az osztály karácsonyra készül; nagymosás otthon; tarhonyát készítettünk; az első ebéd; költöttünk; paradicsomot főztünk be, stb. Mindkét típusra nézve fontos, hogy amiről szól, annak nem szabad valami régen megtörténtnek, tehát elmosódottnak lenni, hanem frissen és szívesen kell az emlékezetben élnie.

Pontos és részletes megfigyelés nem erős oldala 10—12 éves leánykának; a megfigyelésen alapuló dolgozatok éppen erre akarják rászoktatni. Ha a megfigyelés érdekes élménnyel van kapcsolatban, nem okoz nehézséget. Arra való ezen a fokon, hogy a tanulót, akit írásművekkel való foglalkozás könnyen eltávolít a való élet jelenségeinek értékelésétől, rászoktassa a külvilág tényeinek tudatos felfogására és az arról való beszámolás-

ra. Tulajdonképpen ez is élmény-dolgozat, mert a tanulónak át kell élnie azt a hatást, amellyel a külvilág tárgya, dolga, jelensége lelkébe lép.

Fokozat szerint az én-dolgozatok után következnek. De már az I. o.-ban szerepelnek. Tervszerű közös munkával kell ránevelni a tanulót a megfigyelésekre, külön kell gyakoroltatni az egyes érzékszervek útján felfogható benyomások megfigyelését és kifejezését. Mikor ilyen tárgyú dolgozatot adunk: *hangokat hallok...* (5 percig a hangbenyomásokra irányítják figyelmüket, aztán leírják, amit tudomásul vettek) — *kinéztem az ablakon...* (látás-benyomásokat tudatosítanak), — *egy őszi levél...* (főként tapintás-észrevételek után), — *rájövünk, hogy aki fogalmazni tanít, annak rá kell szoktatni tanítványait a minél élesebb és minél pontosabb megfigyelésre. Csak ennek alapján keletkeznek világos fogalmak, amelyek önmaguktól öltözködnek szabatos kifejezés-formába. És evvel kapcsolatban lehet őket legjobban ránevelni arra is, hogy soha semmit le ne írjanak, amit tisztán föl nem fogtak és világosan át nem gondoltak.*

Akik azt hiszik, hogy az ilyen témák unalmasak, szárazak, azokat szeretném egyszer csendben elvinni egy gyermek közelébe, aki szétszedi a játékát, aki mindenről megfedkezve nézi egy kedves állata groteszk mozdulatait, elmerülve bámulja a hulló leveleket, a felszálló füstöt, a szélben ingó fát, a lobogó lángot. Látná, hogy az érdeklődés nem hiányzik; a *megfigyelésre ránevelés* aztán a mi dolgunk. Nemszak bájos dolgozatokban gyönyörködhetünk ennek eredményeképpen, hanem örömmel állapíthatjuk meg: ismét egy kis gyermekcsereg, amelyet hozzásegítettem, hogy a mindennapi élet apró jelenségeiben gyönyörűségét találja, amelyet egy hang, egy szín, egy mozdulat meleg jóérzéssel tölt el, — amely ráeszmélt arra, mennyi szépség van a legegyszerűbb környezetben, milyen boldogság azt észrevenni és másnak elmondani. »Kis örömet nagynak érezni«, erre a nagyszerű életbölcsestre nem taníthatjuk meg elég korán leányainkat a mai világban, amely mesterséges élvezetek hajszolásával fertőzi meg az egyéni és családi boldogságot. És mikor taníthatjuk meg erre legjobban? Ha észrevételjük vele, hogy ezeket az apró szépségeket mi is kedvesnek, szépnek látjuk és örülünk, ha nekünk elmondja, leírja.

Amit most mondtam, még jobban ráillik egy következő téma csoportra: a gyermeki képzelet alkotásaira. Némely színes fantáziájú tanuló legkedvesebb témái. Legegyszerűbb formái, ha megeleveníti környezetének élettelen tárgyait: könyveit, irkait, tolltartóját; ha történeteket talál ki kedves virágairól, állatairól; valami helyzetbe: képzelet magát, ismert mesét tovább sző, megváltoztat. Sohasem felejttem el azokat a kedves dolgozatokat, amelyeket egyszer az I. osztály egy természetrajzi óra után az osztályban maradt kis pacstáról írt; azzal a megjegyzéssel:

»mikor ez a kis pacsirta még élt... « szárnyat adtam fantáziájuknak s aztán ők vittek engem meseországba, ahol nagyszerűen megfértek egymás mellett a mult órán szerzett természetrajzi ismereteik és gyermeki képzeletük merész alkotásai. — Leányaink lelki fejlődésével jár együtt, hogy a III. o.-tól kezdve az ilyen tárgyú dolgozatok nem erőltethetők.

Attól kezdve legszebb élményeik olvasmányaik, tehát nagyon jól felhasználhatók dolgozat-témakul. De nem úgy, hogy kivonatoltatjuk; reprodukáltatjuk, vagy éppen esztétikailag értékelletjük, hanem úgy, hogy valamely részletét elképzeltetjük, kiszíneztetjük, valamely, az olvasás alatt felmerült kérdésre feleletet adatunk stb. Sohase használjunk fel költeményt tartalmi elmondásra, prózába erőltetésre. Súlyos bűn költő, költemény, gyermeki lélek ellen. A költemény hasson a maga tökéletes költői szépségében. A tanuló olvassa, élvezze, tanulja meg. Legfeljebb forrása lehet a vers írásbeli megnyilatkozásnak, amelyben megmozdította a tanuló lelkét. Pl.: a III. o. hosszú időn át foglalkozik Arany Toldijával. Igazán élménnyé válhat s mint ilyen, dolgozat-témát adhat. Pl. milyenek képzelik a nagyfalusi házat, Toldiné kertjét, konyháját? Melyik jelenetnek szerettek volna szemtanúi lenni? Kedves dolgozatot írt egyszer egy osztály, mikor Petőfi István öccse nevében felelt a költő levelére, vagy Petőfi Szüléimnek c. költeménye visszhangjaként elmondta: mit tennének ők, ha meggazdagodnának.

Pompás dolgozat-témákat adnak a képek; ha művészi kivitelűek és a gyermek lelkéhez szólók, könnyen élménnyé tehetőek és minden fokon felhasználhatók. Könnyebben, mint a valóság, amiből a lényegét a szemlélőnek kell kikeresni, míg a kép már csak azt adja. Ifjúsági folyóiratok szép illusztrációi, képes levelezőlapok (a legszebb karácsonyi és husvétii levelezőlapokról mindig írnak tanítványaim s a képet csatolják a dolgozathoz) az alsóbb osztályokban, művészi alkotások reprodukciói a felsőbbekben kedves témakul kínálóznak és arra is rászoktatják a tanulót, hogyan kell képet nézni.

Az új fogalmazástanításnak van egy sebezhető oldala. Sok évi tapasztalat mondatja velem, hogy abban a törekvésünkben, nehogy durva kézzel nyúljunk a gyermeki lélek megnyilatkozási formáihoz, sehogyan sem nyúltunk hozzá és stílusát nem fejlesztettük és finomítottuk tervszerűen. Akkor döbentem én erre rá, mikor pár évvel ezelőtt Párizsban egy pedagógiai kiállításán áttanulmányoztam a francia leányközépiskolák példás tervszerűséggel irányított stílusgyakorlatait. Nem, ilyenekkel csak elvéve és ötletszerűen foglalkoztunk a mi fogalmazástanításunk rendjén és dolgozat-füzeteink inkább arról adnak számot, mi él a tanuló lelkében, mi foglalkoztatja, milyen hatások érték az év folyamán, miképpen tudja azt kifejezni, mintsem azt mutatná be, hogyan fejlesztette stílusát. Már pedig a

fogalmazástanításnak az is feladata, hogy a gyermeki nyelvet és kifejezés-formát tervszerűen fejlessze, hogy a tanulót a nyelvvel való bánás módjára megtanítsa. Nem volna jó, ha a régi fogalmazástanítás forma-tanító sablónjaihoz térnénk vissza; de az sem jó, ha a forma-fejlesztést elhanyagoljuk és a gyermekkel elhítetjük, hogy úgy kell írnia, ahogyan beszél.

A művelt ember jól tudja, hogy a szóbeli kifejezést a beszélő hangszíne, arcjátéka, és mozdulatai támogatják; az írásbeli kifejezésnek mindig erősebbnek, a jellemzésnek élesebbnek, az elrendezésnek tervszerűbbnek kell lennie. Erre rá kell a tanulót nevelni nyelvi és stilisztikai tanulmányokkal, amelyeknek párhuzamosan kell haladni a fogalmazástanítás tartalmi elemeivel. A gyakorlatban ehhez két párhuzamos út vezet. Az I. és II. o. nyelvtani, a III. o. stilisztikai anyaga egész mivoltában szolgálja célunkat, mikor a nyelvtan megállapítja, hogy a nyelvhasználat miféle formákat enged meg, a stilisztika pedig azt, hogy adott esetben e formák melyike használható. De minden egyes írásbeli dolgozatot, minden fogalmazást előmunkálatoknak kell megelőzni és a javítással kapcsolatban nyelvi és stilisztikai tanulmányoknak követni. Az előmunkálatok abból állanak, hogy a felvett tipushoz tartozó egy fogalmazást együtt végez el az osztály; házi feladatul, gyakorlásul ugyanolyan típusúval foglalkozik otthon s ennek a kettőnek eredményeképpen következik az iskolai írásbeli dolgozat, amely amazoktól témában különbözik, de a feldolgozás módjában legfeljebb annyiban, hogy szebb és jobb. A diarium és a dolgozatfüzet egymást kiegészítve mutatja a gyakorlás, a tanulás lépéseit, a stílusbeli fejlődést. A részlet-előmunkálatokhoz számítanám az I. o.-tól kezdve tervszerűen vezetett szókincesgyűjtést is. Általában az a vélemény, hogy a legtöbb gyermek fogalmazási készsége azért kicsiny, mert kevés az aktív szókinces. Passzív szókinces elég nagy, megérti a dolgokat; de azoknak a kifejezéseknek összessége, amelyeket a szóemlékezet írás közben azonnal rendelkezésre bocsát, aránylag kevés. Az egyik feladat tehát ezt a passzív szókinceset aktívvá tenni tervszerű gyakorlatok által. Ez különösen fontos a megfigyelésen alapuló dolgozatok előmunkálatainál. — A másik a szinonímák gyűjtése. Ezen a fokon nem magyarázhatják a rokonértelmű szók arnyalati különbségeit, nem osztályozhatják őket; de alkalmazhatják mondatokban, cserélgethetik, vagy ellentétes jelentésű igékkel, melléknevekkel alkothatnak mondatokat.

Ugyancsak stílus-előgyakorlatoknak nevezném azokat a nyelvtani tényeket szemléltető és begyakorló példamondatokat, amelyeket a tanulók (I. és II. o.) otthon írnak s amelyeket kezdettől fogva úgy kell összeválogatniok, hogy ugyanarra a dologra vonatkozzanak és lehetőleg kerek egészet alkossanak. — Három vagy öt mondatot írnak s ez a szerkezetbeli tagoltság egyszerű formáját is megadja.

Következésképpen keresztülvitt fogalmazástanítás mellett fizikai lehetetlenség az írásbeli dolgozatok tanterv-kívánta számának megtartása. Meg kellene elégedni havonként egy dolgozattal; ha ezt közös iskolai munka és otthon végzett fogalmazás vagy esetleg többféle stílus-gyakorlat előzi meg s a javításnál újból részletes megbeszélés követi, havonként 3—4 magyar óra ügyis kizárólag a fogalmazás-tanítás szolgálatában áll. A tíz dolgozat mindenike a haladás egy-egy eredményét mutatná be, a reávezető munka egészét a napló-füzet őrizné. Ebbe újszólván mindennap írának a tanulók, mert — a módszerek változhatnak — örökérvényű marad az elv: gyakorlás teszi a mestert.

Radnóti Dezsőné

a magyar nyelv szakvezető tanára

3. Magyar nyelv

(Mintatanítás a fiúiskola IV. osztályában.)

Tárgy: Az elégia.

I. Bevezető rész.

Csodálatos alkotása az ember az Istennek — gyerekek. Tele van a lelkünk mindig érzelemmel, s kavargó az bennünk, mint levegőben a virágillat. Az érzelmek hatása alatt teszünk-veszünk az életben, s melengetjük lelkünkben azt a csodás érzést, melyet érzelmenek nevezünk. Milyen jól esik érzelmünket ilyen vagy olyan formában mással közölni; mennyire megkönnyebbüünk, ha megértő lélekkel találkozva, megoszthatjuk azt. Ily megértő lelkek vagyunk mi a költők számára, kik igyekszünk az általuk művésziesen kifejezett örök emberi érzést felfogva, lelkünkbe átültetni, hogy gazdagodjék, formálódjék tőle lelkünk. Aki a dalban csak verset lát, a versben meg csak a szavak egymásutánját, az sohasem tud lelkesedni a dalért, az sohasem fog megérteni egy költőt, az sohasem fog könnyet ejteni a könnyért, az lélekben emberré sohasem tud válni. Legdrágább könny, ami ember arcán végigfolyhat, a titkok titka: az érzelem könnye. (Módszeres megjegyzés a bevezető részhez.)

A költészettani óra légkörének megteremtése múlhatatlanul szükséges. Ezt legjobban, ha a tanár maga végzi, mert ez esetben biztosabb és határozottabb formát ölt az. Lelki beállítottság nélkül költészettani órát kezdeni nem lehet. Ez súlyos feladat, mely próbára teszi az embert. Röviden, tömören, határozottan beállítani a gyermek lelkét egy eszményi cél szolgálatába nem